

บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักเรียนประถมศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ครอบคลุม (1) ศูนย์การเรียนรู้ (2) การเรียนรู้ด้วยตนเอง (3) เศรษฐกิจพอเพียง (4) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (5) แนวทางการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษา (6) ตัวอย่างศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง (7) นักเรียนประถมศึกษา และ (8) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ศูนย์การเรียนรู้

ผู้วิจัยได้รวบรวมวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับศูนย์การเรียนรู้เสนอในประเด็นต่อไปนี้ คือ (1) ความหมายของศูนย์การเรียนรู้ (2) ความสำคัญของศูนย์การเรียนรู้ (3) ประเภทและรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ (4) แนวคิดของการจัดการศูนย์การเรียนรู้ (5) หลักการสำคัญของศูนย์การเรียนรู้ (6) องค์ประกอบหรือส่วนประกอบของศูนย์การเรียนรู้ และ (7) ตัวอย่างการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในต่างประเทศ

1.1 ความหมายของศูนย์การเรียนรู้

จากการค้นคว้าเอกสารต่างๆ ได้พบการให้นิยามความหมายของศูนย์การเรียนรู้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2545 ฉบับที่ 3 พุทธศักราช 2553 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545) กล่าวว่า ศูนย์การเรียนรู้ คือ สถานที่เรียนที่หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กร ประชากรส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นๆ เป็นผู้จัดขึ้น

กิดานันท์ มะลิทอง (2543, น.10) ให้ความหมายไว้ดังนี้ ศูนย์การเรียนรู้เป็นรูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาความรู้ได้ด้วยตนเองตามความสนใจ ความสามารถ และการควบคุมการเรียนรู้ด้วยตัวผู้เรียนเอง โดยการประกอบกิจกรรมต่างๆ ซึ่งอาศัยสื่อการสอน ประสมจัดภายใต้การดูแลของผู้สอน ซึ่งทำหน้าที่ประสานงานพร้อมทั้งเตรียมหาชุดการสอนตามความต้องการของผู้เรียนในระดับต่างๆ

อุตม เขยกีวซ์ (2544, น.160) กล่าวว่า ศูนย์การเรียนรู้ เป็นสถานที่จัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถเข้าศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง

อรจรรย์ ณ ตะกั่วทุ่ง (2545, น.149-150) ได้ให้ความหมายศูนย์การเรียนรู้ คือ สถานที่รวบรวมวัสดุอุปกรณ์ที่ถูกออกแบบให้นักเรียนทำงานในศูนย์การเรียนรู้ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ตามอัตราความก้าวหน้าของตนเอง และนักเรียนต้องเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

โดยสรุป ศูนย์การเรียนรู้ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง สถานที่ที่หน่วยงานจัดตั้งขึ้นให้ผู้สนใจในที่นี้ คือ นักเรียนเข้าศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ตามความสนใจ และความสามารถ โดยการประกอบกิจกรรมต่างๆ จากสื่อการสอนในรูปแบบประสม คือ ชุดการสอนที่จัดเตรียมไว้ให้

1.2 ความสำคัญของศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้มีความสำคัญต่อผู้เรียนในด้านต่างๆ ซึ่งสรุปสาระสำคัญ ดังนี้ (กิดานันท์ มะลิทอง, 2543, น.122)

- 1) ช่วยให้นักเรียนได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติและฝึกฝนทักษะอย่างสม่ำเสมอ
- 2) ช่วยกระตุ้นความสนใจและเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้แก่ นักเรียน โดยเฉพาะสื่อและกิจกรรมที่ใช้ในศูนย์การเรียนรู้
- 3) ช่วยให้นักเรียนพึ่งพาตนเองได้ด้วยลักษณะของศูนย์การเรียนรู้จะเปิดโอกาสให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง
- 4) เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมในเรื่องนั้น (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2544, น.18)

โดยสรุป จะเห็นว่าศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง จะช่วยให้นักเรียนได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติ กระตุ้นความสนใจที่เกิดจากสื่อและกิจกรรมที่ใช้ในศูนย์การเรียนรู้ นักเรียนได้มีโอกาสพึ่งพาตนเอง และเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมในเรื่องนั้น จากความสำคัญดังกล่าวนี้ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศูนย์โดยเฉพาะบทบาทและหน้าที่ของศูนย์การเรียนรู้

1.3 ประเภทและรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้

เท่าที่ผู้วิจัยศึกษา ยังไม่มีการจำแนกประเภทและรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ไว้อย่างเด่นชัด ในที่นี้จะจำแนกประเภทและรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของการใช้ศูนย์การเรียนรู้ซึ่งมีการจำแนกดังนี้

องค์การยูเนสโก ได้กล่าวว่าศูนย์การเรียนรู้ควรมี 3 รูปแบบ คือ (1) ศูนย์การเรียนรู้ที่อาศัยสถานศึกษาที่มีอยู่แล้วเป็นฐาน (2) ศูนย์การเรียนรู้ที่อาศัยชุมชนเป็นฐาน และ (3) ศูนย์การเรียนรู้ที่อาศัยการผสมผสานสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน (ทิพย์วัลย์ มาแสง, 2544, น.415)

สำหรับการศึกษานอกโรงเรียน (2543, น.43) แบ่งศูนย์การเรียนรู้ออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ ศูนย์ฝึกทักษะ ศูนย์ความสนใจ ศูนย์สอนเสริม ศูนย์เพิ่มพูนความรู้ และศูนย์สำรอง

- 1) ศูนย์ฝึกทักษะ ศูนย์นี้ให้บริการได้ฝึกทักษะเพิ่มขึ้น โดยได้รับบทเรียนผ่านสื่อหรือวิธีการอื่นมาก่อน ทักษะพื้นฐานที่จะฝึกและปฏิบัติในศูนย์จะทำให้มีความชำนาญด้วยตัวเอง

- 2) ศูนย์ความสนใจ เป็นศูนย์ที่สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดความสนใจใหม่ๆ และเกิดความคิดสร้างสรรค์
- 3) ศูนย์สอนเสริม เป็นศูนย์ที่ช่วยผู้ให้บริการที่ต้องการช่วยเสริมความรู้ หรือทักษะที่ยังไม่เพียงพอจากการเรียนปกติ หรือแยกผู้เรียนที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ
- 4) ศูนย์เพิ่มพูนความรู้ ศูนย์นี้จะกระตุ้นประสบการณ์การเรียนรู้เพิ่มขึ้น หลังจากที่ผู้เรียนได้เรียนหรือทำกิจกรรมบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เช่น ผู้เรียนที่มีความสามารถสูง ผู้เรียนที่เรียนมาแล้ว แต่ยังมีเวลาเหลือให้ไปเรียนที่ศูนย์อื่นเพื่อเสริมความชำนาญเช่นกัน
- 5) ศูนย์สำรอง เป็นศูนย์สำรองในกรณีมีศูนย์กิจกรรม เมื่อผู้เรียนทำกิจกรรมในศูนย์ใดเสร็จแล้ว ก็จะเข้าไปทำกิจกรรมศูนย์ที่เรียน แต่ศูนย์นั้นไม่ว่างก็จะไม่เสียเวลารอมาเข้าศูนย์สำรองนี้ โดยมีกิจกรรมสอดคล้องกับเรื่องที่ศึกษา

โดยสรุปแล้ว จากรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ผู้วิจัยเห็นว่า ศูนย์การเรียนรู้ที่อาศัยสถานศึกษาที่มีอยู่แล้วเป็นฐาน ควรจะเป็นแนวทางในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์การเรียนรู้ที่น่าสนใจและให้ประโยชน์กับนักเรียนประถมศึกษา คือ ศูนย์ความสนใจ ศูนย์เพิ่มพูนความรู้ และศูนย์สอนเสริม

1.4 แนวคิดการจัดศูนย์การเรียนรู้

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาแนวคิดของการจัดศูนย์การเรียนรู้ในรูปแบบอิงปรัชญา หรือแนวคิดเชิงหลักการได้จำแนกเป็น 2 แนวคิด คือ แนวอนุรักษนิยม และแนวเสรีนิยม สรุปสาระสำคัญดังนี้ (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2543, น.23-25)

แนวอนุรักษนิยม เป็นการมุ่งพัฒนาความรู้ควบคู่คุณธรรม กล่าวคือ ให้เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษา และในขณะเดียวกันพัฒนาจิตใจให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม

แนวเสรีนิยม เป็นการมุ่งพัฒนาประสบการณ์ด้วยการลงมือกระทำ ปฏิบัติ หรือศึกษาด้วยตนเอง โดยไม่มีใครบังคับหรือจัดโปรแกรมการพัฒนาให้

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดการจัดศูนย์การเรียนรู้ในรูปแบบของการให้แนวทาง ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญดังนี้ (บุญเลิศ มาแสง, 2530, น.184-185)

- 1) ศูนย์การเรียนรู้เป็นแหล่งความรู้จะเกิดขึ้นเมื่อประชาชนมีความต้องการและความพร้อมในการดำเนินงานอย่างแท้จริงนั้น
- 2) ศูนย์การเรียนรู้ไม่อิงงบประมาณของรัฐหรืออิงงบประมาณให้น้อยที่สุด แต่เน้นให้ชุมชนพึ่งพาตนเองและช่วยเหลือกันและกันในสังคม
- 3) สร้างความรู้สึกร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

โดยสรุปและจากการศึกษาแนวคิดการจัดศูนย์การเรียนรู้ในด้านปรัชญา พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ใช้ปรัชญาทั้งแนวอนุรักษนิยมและเสรีนิยม เพราะศูนย์นี้ใช้

กับนักเรียนประถมศึกษา เพราะเน้นพัฒนาความรู้ควบคู่คุณธรรม และเน้นการลงมือปฏิบัติ หรือ ศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งตรงกับหลักการของศูนย์การเรียนรู้ นอกจากนี้ แนวคิดในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ ครั้งนี้เน้นให้เป็นแหล่งความรู้ที่เมื่อนักเรียนต้องการหรือพร้อมจึงมาเรียนได้

1.5 หลักการสำคัญของศูนย์การเรียนรู้

ลักษณะของศูนย์การเรียนรู้มุ่งให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนด้วยตนเอง เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้น การจัดการเรียนในศูนย์การเรียนรู้จึงเน้นให้นักเรียนมีอิสระในการเรียนรู้ใช้สื่อประสม เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองภายใต้ความพร้อมและโอกาสของแต่ละคนที่แตกต่างกัน หลักการของศูนย์การเรียนรู้ ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญมีดังนี้ (สมชัย วานุกุลรักษ์, 2546, น.47-48)

- 1) การให้นักเรียนมีอิสระตามความต้องการในการเรียน สามารถยืดหยุ่นเวลาในการเรียนได้ตามความพร้อม ความถนัด และความสนใจด้วยตนเอง
- 2) มีการแสวงหาและพัฒนาสาระความรู้ในศูนย์การเรียนรู้ให้สามารถตอบสนองได้ตรงกับความต้องการของนักเรียน
- 3) มีการผลิตสื่อการเรียนที่เหมาะสมกับเนื้อหาและความต้องการของนักเรียน
- 4) ศูนย์การเรียนรู้ต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนมาใช้บริการได้รับความรู้ที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดความมุ่งมั่นในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
- 5) สร้างบรรยากาศในศูนย์การเรียนรู้ที่ส่งเสริมนักเรียนและเอื้อต่อการเรียนของนักเรียน
- 6) มีการเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้ภายในศูนย์การเรียนรู้ไปใช้ในการเรียนการสอน

โดยสรุป ศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ได้นำหลักการของศูนย์การเรียนรู้มาใช้ คือ นักเรียนมีอิสระตามความต้องการในการเรียน ด้วยการเรียนจากชุดการสอนที่จัดไว้ในศูนย์การเรียนรู้ มีการสร้างบรรยากาศในการเรียน เนื้อหาสาระที่เรียนในศูนย์สามารถนำไปใช้เชื่อมโยงกับการเรียนการสอนในห้องเรียน คือ เศรษฐกิจพอเพียง

1.6 องค์ประกอบหรือส่วนประกอบของศูนย์การเรียนรู้

องค์ประกอบหรือส่วนประกอบของศูนย์การเรียนรู้ควรประกอบด้วย ปรัชญา วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย นโยบาย และโครงสร้าง (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2541, น.57-60)

ปรัชญา เป็นแนวทางกว้างๆ เพื่อกำหนดทิศทางแนวคิดและกรอบสำหรับดำเนินงานโดยกำหนดในรูปข้อความ และมักสรุปสั้นในรูปของคำ (Slogan)

วิสัยทัศน์ เป็นภาพที่ต้องการได้เห็นได้เกิดช่วงระยะเวลาหนึ่งซึ่งยาวพอ

วัตถุประสงค์ คือ สิ่งที่ต้องทำเงื่อนไขที่ต้องมีและเกณฑ์ที่ต้องไปถึงตามมาตรการ

แต่ละข้อ

นโยบาย คือ กรอบความคิดที่ต้องทำให้สำเร็จตามเป้าหมาย

เป้าหมาย คือ สิ่งที่กำหนดด้านเวลา ปริมาณ และคุณภาพ เพื่อเป็นสิ่งที่องค์กรมุ่งดำเนินไป

โครงสร้างที่มุ่งให้ศูนย์บริการครบวงจรและเฉพาะบางบริการ โครงสร้างจำแนกเป็นด้านรูปแบบ และด้านกำกับควบคุม แบ่งเป็นฝ่ายวางแผน ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายบริการ ฯลฯ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบหรือส่วนประกอบของศูนย์การเรียนรู้ ยังพบว่า มีองค์ประกอบอื่นๆ ที่ควรมีในศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ บทบาทและหน้าที่ของศูนย์การเรียนรู้ บุคลากร โครงสร้างพื้นฐาน งบประมาณ และพื้นที่ในศูนย์การเรียนรู้

โดยสรุป การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ปรัชญา วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ นโยบาย เป้าหมาย โครงสร้าง บทบาทและหน้าที่ บุคลากร โครงสร้างพื้นฐาน งบประมาณ และพื้นที่ในศูนย์การเรียนรู้

1.7 ตัวอย่างการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในต่างประเทศ

ผู้วิจัยได้ศึกษาตัวอย่างของการจัดศูนย์การเรียนรู้ในต่างประเทศหลายประเทศที่ดำเนินการคือ ประเทศญี่ปุ่น มาเลเซีย สิงคโปร์ เขตปกครองพิเศษฮ่องกงแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน อิสราเอล ออสเตรเลีย ทานซาเนีย ฟิจิ เบลเยียม อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา

1) การจัดศูนย์การเรียนรู้ของประเทศญี่ปุ่น ประเทศญี่ปุ่นใช้ศาลาประชาคม (Citizen's Public Hall) เป็นศูนย์ชุมชนทำหน้าที่ส่งเสริมกิจกรรมทางการศึกษาและวัฒนธรรมในชุมชนโดยมีห้องสมุด ห้องเล่นกีฬา ห้องเรียน ฯลฯ เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมต่างๆ อาทิ ปาฐกถา อภิปราย บรรยาย สาธิต นิทรรศการ ภาพยนตร์ กีฬา เป็นต้น ทั้งนี้จัดทำธนาคารข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำทะเบียนกลุ่มอาสาสมัคร นอกจากนี้ จัดตั้งคณะกรรมการผู้แทนท้องถิ่น ภาครัฐ เอกชน ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญเพื่อจัดทำแผนพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนนั้นๆ จัดทำระบบเครือข่ายห้องสมุด (Library Information Network System) จัดข้อมูลเกี่ยวกับการยืมการให้บริการของห้องสมุด การแลกเปลี่ยนข่าวสาร จัดศูนย์บริการที่ปรึกษาการเรียนรู้ (Learning consultation service) จัดบริการข่าวสารข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของคนในชุมชน เช่น การสัมภาษณ์ โทรศัพท์ บริการข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมกลุ่มโปรแกรมการเรียนรู้ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน เป็นต้น (Miura Matushetia Nakamura and Suezaki, 1982, pp.92 – 182)

2) การจัดศูนย์การเรียนรู้ของประเทศมาเลเซีย กรมการศึกษาผู้ใหญ่และพัฒนาชุมชนของกระทรวงเกษตรแห่งมาเลเซียประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ โดยจัดให้ทุกศูนย์จัดหาอุปกรณ์โปรแกรมการสอน สำหรับเยาวชนและผู้ใหญ่ในชนบท เพื่อประสานงานและใช้ทรัพยากร แหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านในหมู่บ้าน เพื่อสร้างศูนย์การเรียนรู้ โดยดำเนินการและนิตะกิจกรรมนั้นๆ อย่างต่อเนื่อง (Abubakar, 1982, p.74)

3) การจัดศูนย์การเรียนรู้ของประเทศสิงคโปร์ ศูนย์การเรียนรู้ (Community Centre) ของประเทศสิงคโปร์ได้จัดกิจกรรมด้านการศึกษา สังคม วัฒนธรรม กีฬา และนันทนาการแก่ประชาชน ได้แก่ เด็ก เยาวชน สตรีและผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาประชากรให้มีความสามารถทางเทคโนโลยีสูงขึ้น เพื่อปรับวิถีชีวิตให้เหมาะสมกับสังคมที่ระบบควบคุมอัตโนมัติ ส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในศูนย์การเรียนรู้ด้านต่างๆ เช่น การพาดิซีย์ ศิลปะ ภาษา วิทยาศาสตร์ คอมพิวเตอร์ ดนตรี กีฬา และคหกรรม โดยจัดเป็นกลุ่มสนใจ ผู้มารับบริการเสียค่าใช้จ่ายน้อย เนื่องจากได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลดำเนินการโดยคณะกรรมการและอาสาสมัคร (สุชิน เพ็ชรรักษ์ และดรุณี ไยเผือก, 2538, น.47-48)

4) การจัดศูนย์การเรียนรู้ของเขตปกครองพิเศษฮ่องกงแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน ศูนย์การเรียนรู้ได้จัดกิจกรรมคล้ายชุมชน ซึ่งสังกัดกองการศึกษาผู้ใหญ่ฮ่องกง โดยจะจัดกิจกรรมการเรียน การบันเทิง และนันทนาการ เช่น ภาษาอังกฤษในชีวิตประจำวัน ศิลปะการวาดภาพ และเสริมสวย (สุชิน เพ็ชรรักษ์ และดรุณี ไยเผือก, 2538, น.93)

5) การจัดศูนย์การเรียนรู้ของประเทศอิสราเอล ในเขตชุมชนใหญ่ๆ ของอิสราเอล จะมีศูนย์การเรียนรู้ให้ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันกับผู้นำท้องถิ่น คณะกรรมการคณะกรรมการท้องถิ่นกับผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจัดกิจกรรมต่างๆ แตกต่างกันไปตามวัย และเพศ เพื่อสนองความต้องการของผู้มาใช้บริการภายในศูนย์และมีห้องจัดกิจกรรม เช่น ห้องสมุด สำหรับศึกษาค้นคว้า กลุ่มเด็กจะมีกิจกรรมกีฬา วาดภาพ ประดิษฐ์เศษวัสดุและของเล่น กลุ่มหนุ่มสาวจะมีกิจกรรมความเป็นผู้นำฝึกอาชีพ เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้า การเลี้ยงดูลูก สำหรับผู้สูงอายุจะมีกิจกรรมสนทนา บางศูนย์จะจัดห้องสมุดเคลื่อนที่ออกไปบริการประชาชนในชนบทในภาคฤดูร้อน ศูนย์ชุมชนร่วมกับศูนย์เยาวชนจัดกิจกรรมพักผ่อนตามหมู่บ้านหรือชนบทห่างไกล เพื่อฝึกเยาวชนให้มีความรับผิดชอบ ความอดทน เพิ่มประสบการณ์ ความรู้ และรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ (สุชิน เพ็ชรรักษ์ และดรุณี ไยเผือก, 2538, น.36)

6) การจัดศูนย์การเรียนรู้ของประเทศออสเตรเลีย ศูนย์การเรียนรู้ของประเทศออสเตรเลีย จะจัดตามที่ต่างๆ เช่น ในโรงเรียนที่ไม่ใช่แล้ว (Disused school) อาคารว่างในชุมชน ห้องของบริษัทเอกชนจัดสำหรับบริการกิจกรรมการศึกษาเพื่อสนองความต้องการการเรียนรู้ และความสนใจของกลุ่มเป้าหมายประเภทต่างๆ เจ้าหน้าที่ศูนย์การเรียนรู้จะจัดประชาสัมพันธ์โปรแกรมการเรียน ต่างๆ ส่วนห้องสมุดนั้นจะจัดบริการหนังสือประเภทต่างๆ ไว้บริการกลุ่มเป้าหมาย อาทิ หนังสือ เทปคาสเซต วีดีโอ ฯลฯ ทั้งนี้จะมีอาสาสมัครมาช่วยร่วมจัดบริการ (Caldwald, 1989, pp.27-46)

7) การจัดศูนย์การเรียนรู้ของประเทศทานซาเนีย ศูนย์การเรียนรู้ของประเทศทานซาเนีย เกิดขึ้นในระหว่างที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษโดยใช้เป็นศูนย์จัดกิจกรรมบันเทิงแก่ทหารที่ผ่าน สงครามโลกครั้งที่สอง ต่อมาได้เปลี่ยนวัตถุประสงค์เป็นศูนย์บริการให้ความรู้อนามัยพื้นฐาน ให้

ความรู้ในการเลี้ยงดูลูก สอนการอ่านออกเขียนได้ ส่งเสริมการจัดคณะกรรมการหมู่บ้าน การจัดกิจกรรมต่างๆ โดยเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นและจัดตั้งศูนย์ผลิตเอกสารเสริม ต่อมาในปี ค.ศ. 1970 รัฐบาลทานซาเนียได้เปลี่ยนรูปแบบการจัดโดยจัดให้มีศูนย์การเรียนรู้ 2 แห่งต่อหนึ่งอำเภอ และจัดกิจกรรมสนองต่อความต้องการของท้องถิ่น มีการทำวิจัยเพื่อวางแผนการจัดกิจกรรม โปรแกรมการศึกษาที่เหมาะสม ในปัจจุบันได้รับเงินช่วยเหลือจากธนาคารโลกให้จัดตั้งเป็นศูนย์การศึกษาชุมชน (Ishumi, 1992, pp.66-75)

8) การจัดศูนย์การเรียนรู้ของประเทศฟีจี ปัญหาสำคัญในการพัฒนาประเทศฟีจีอย่างหนึ่ง คือ การสร้างความสำนึกของชาวบ้านให้เกิดความรู้ความเข้าใจบทบาทของตนในการพัฒนาประเทศ จึงต้องสร้างค่านิยมของชาวบ้านโดยใช้เยาวชนเข้าไปมีส่วนร่วมส่งเสริมสนับสนุนเครือข่ายการศึกษาออกโรงเรียนในจังหวัดต่างๆ สร้างศูนย์ความรู้ในหมู่บ้าน เยาวชนช่วยกันผลิตสื่อสิ่งพิมพ์และเดินทางเข้าไปพัฒนาแหล่งความรู้หมู่บ้านด้วยการนำวัสดุอุปกรณ์เข้าไปกระตุ้นกิจกรรมที่จัดส่งเสริมกลุ่มสนทนาและสัมภาษณ์ชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความตระหนักในการพัฒนาหมู่บ้าน ได้พยายามสร้างสถานีวิทยุเพื่อท้องถิ่น และมีการระดมทรัพยากรในท้องถิ่น (Gavidi, 1982, p.131)

9) การจัดศูนย์การเรียนรู้ของประเทศเบลเยียม ในเขตชุมชนใหญ่ๆ จะมีศูนย์การเรียนรู้จัดกิจกรรมทางการศึกษา ศิลปะ บันเทิงแก่ประชาชนตั้งแต่เด็กจนถึงผู้สูงอายุ ในแต่ละศูนย์มีห้องสมุดสำหรับเด็กและผู้ใหญ่ ผู้เข้ามาใช้บริการจะเสียค่าสมาชิกซึ่งไม่สูงนัก เพราะได้รับเงินอุดหนุนจากองค์กรท้องถิ่น จัดบริการยืมหนังสือ เทปเพลง วิทยุทัศน์ มีห้องจัดกิจกรรมเสริมความรู้ เช่น การบรรยาย ปาฐกถา ห้องฝึกอาชีพ ได้แก่ การวาดภาพ ศิลปะประดิษฐ์ ดนตรี ฯลฯ ผู้จัดจะสำรวจความสนใจของกลุ่มเป้าหมายในการมารับบริการโปรแกรมการเรียนรู้ต่างๆ มีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้สนใจทราบทางหนังสือพิมพ์ ตลอดจนมีการประเมินผลการเรียนและความพึงพอใจในการมารับบริการของ

10) การจัดศูนย์การเรียนรู้ของประเทศอังกฤษ ศูนย์พัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชน (Community Education Development Centre) ของอังกฤษได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1977 เพื่อดำเนินงานพัฒนาชุมชน จัดฝึกอบรมวิจัยและเผยแพร่งานการศึกษานอกโรงเรียน โดยดำเนินงานในลักษณะโครงการ จัดประชุมสัมมนา เพื่อช่วยเหลือผู้ดำเนินงาน ด้านพัฒนาชุมชน จัดความรู้ด้านการพัฒนาชุมชนแก่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ทำงานประสานกับองค์กรภาครัฐ เอกชน มหาวิทยาลัย มูลนิธิต่างๆ เพื่อหาแนวทางการพัฒนางานพัฒนาชุมชนของประเทศและต่างประเทศ ในปัจจุบันศูนย์เน้นการประชุมสัมมนา อภิปรายเกี่ยวกับงานชุมชนศึกษาเผยแพร่งานวิจัย สัมมนางานการศึกษาในชุมชน ขยายเครือข่าย จัดอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรให้กับโรงเรียนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนโดยการจัดการศึกษาและกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน (สุชิน เพ็ชรรักษ์ และดรณี ในเผือก, 2538, น.36)

11) การจัดศูนย์การเรียนของประเทศสหรัฐอเมริกา จัดฝึกอบรมและเผยแพร่งาน การศึกษาชุมชน โดยถือหลักว่าทุกคนในชุมชนมีส่วนสำคัญในการผลักดันงานของชุมชน ผู้นำชุมชน จะต้องดำเนินงานในหลายรูปแบบ ศูนย์จะมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมของ ประชาชนในชุมชน ผู้ที่เข้ารับการอบรมจะต้องผ่านการประเมิน คือ ประเมินตนเองด้านความรู้ ความ เข้าใจงานการศึกษาชุมชน รู้แหล่งความรู้หมู่บ้าน ความสัมพันธ์ถึงหน่วยงานอื่นและเครือข่าย การศึกษาชุมชน หลังการอบรมผู้เข้ารับการอบรมจะกลับไปปฏิบัติงานในชุมชนของตนเองและจะมี การประเมินการดำเนินงานของบุคคลนั้นหลัง 6 เดือน เพื่อดูว่าสามารถนำไปใช้กับสภาพชุมชนของ ตนหรือไม่ (สุชิน เพ็ชรรักษ์ และตรุณี ไยเผือก, 2538, น.36)

จากการศึกษาตัวอย่างการจัดตั้งศูนย์การเรียนในหลายประเทศได้ข้อค้นพบนำมาใช้ ในการร่างศูนย์โดยเฉพาะส่วนประกอบหรือองค์ประกอบของศูนย์การเรียนที่ต้องมี คือ สิ่งอำนวยความสะดวกในศูนย์ ศูนย์บริการที่ปรึกษาความรู้ สื่อวัสดุและอุปกรณ์ในศูนย์ การสนับสนุนจากรัฐบาล การดำเนินการโดยคณะกรรมการและอาสาสมัคร คณะกรรมการท้องถิ่น การให้บริการสื่อ ใช้อาสาสมัครช่วยในการให้บริการ งบประมาณอาจได้จากธนาคารโลก มีการสำรวจความสนใจของผู้มา ใช้บริการก่อนและมีการประเมินผลการเรียนและความพึงพอใจ

2. การเรียนด้วยตนเอง

ศูนย์การเรียนด้วยตนเองที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเป็นศูนย์ที่นักเรียนมาเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วย คุณลักษณะของศูนย์เน้นการเรียน ดังนั้น วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนด้วยตนเองครอบคลุม (1) ความหมายของการเรียนด้วยตนเอง (2) ปรัชญาการเรียนด้วยตนเอง (3) หลักจิตวิทยาการเรียน ด้วยตนเอง (4) ข้อดีของการเรียนด้วยตนเอง (5) วิธีการเรียนด้วยตนเองในศูนย์การเรียน และ (6) สื่อและกิจกรรมที่ใช้ในการเรียนด้วยตนเอง

2.1 ความหมายของการเรียนด้วยตนเอง การเรียนในศูนย์การเรียนด้วยตนเองจำเป็นต้อง ให้นักเรียนผู้ใช้บริการสามารถศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง เป็นกระบวนการที่แต่ละคนสามารถ วิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้ด้วยตนเอง กำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ เลือกวิธีการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้นั้น (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2545, น.22) นอกจากนี้ การเรียนด้วย ตนเองยังมุ่งไปที่ตัวครูเป็นรายบุคคล โดยใช้สื่อและเทคโนโลยีการศึกษามาใช้ ทำให้เกิดลักษณะการ เรียนรู้ที่ไม่ต้องอาศัยผู้รู้หรือวิทยากร (ทิตินา แวมณี, 2553, น.97)

2.2 ปรัชญาการเรียนด้วยตนเอง จากความหมายของการเรียนด้วยตนเองที่ผู้วิจัยศึกษา พบว่า การเรียนด้วยตนเองเน้นตัวนักเรียนเป็นสำคัญจะจัดศูนย์การเรียนด้วยตนเองอย่างไรที่จะทำให้ ครูได้มีการเรียนด้วยตนเองมากที่สุด จึงได้ศึกษากลุ่มปรัชญาการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนด้วยตนเอง

พบว่า มี 4 กลุ่ม คือ ปรัชญากลุ่มสวภาพนิยม ปรัชญากลุ่มพิพัฒนาการนิยม ปรัชญากลุ่มสารนิยม และปรัชญากลุ่มจริยสุนทรนิยม ปรัชญาทั้ง 4 กลุ่ม มีความแตกต่างกันตรงประเด็นที่จะทำอย่างไร และมีหลักการอะไรให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองโดยยึดครูผู้สอนเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2550, น.23-25) ได้กล่าวว่า การเรียนด้วยตนเองยึดปรัชญาการศึกษากลุ่มสวภาพนิยม ผสมผสานกับกลุ่มพิพัฒนาการนิยม โดยมีกลุ่มสารนิยม จริยสุนทรนิยมเป็นตัวเสริมเป็นพื้นฐานด้าน ความมุ่งมั่นและเชื่อมั่นที่จะช่วยให้ตนบรรลุผลการเรียนรู้ตามเป้าหมาย ปรัชญาการศึกษากลุ่มสวภาพนิยม (Existentialism) มุ่งให้ผู้เรียนกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ วิธีการ และการประเมินตนเองโดยอาศัยคำแนะนำหรือการชี้แนะจากผู้อื่นเท่าที่จำเป็น ส่วนปรัชญาการศึกษากลุ่มพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติหรือลงมือทำ คือ การให้นักเรียนมีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาสาระเฉพาะที่ “ต้องรู้” และกับสื่อต่างๆ ที่เป็นตัวกลาง ปรัชญาการศึกษากลุ่มสารนิยม (Essentialism) การเรียนจากเนื้อหาสาระที่ทางศูนย์การเรียนเป็นผู้เตรียมหรือกำหนดไว้ให้ ตามวิธีที่ศูนย์การเรียนเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อครู จะต้องประเมินความสำเร็จหรือผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนเอง ดังนั้น ในการเรียนด้วยตนเองปรัชญาการศึกษากลุ่มสารนิยมจึงเป็นเพียงส่วนเสริมที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายในเรื่องเนื้อหาสาระที่จะเรียน กลุ่มปรัชญาที่ช่วยสร้างขวัญ กำลังใจ วินัย และความมุ่งมั่นที่จะเรียนเองโดยไม่ต้องรอครูหรือใครคอยกำกับ คือ ปรัชญากลุ่มจริยสุนทรนิยม (Parentalism) มุ่งให้คนทำความดี มองโลกสวยงาม หรือกลุ่มที่มุ่งสอนด้านจิตนิสัยหรือคุณธรรม ค่านิยม ตระหนักในคุณค่า ความสนใจ และความรู้สึกต่อสิ่งที่ตนเองอยากเรียน

เมื่อผสมผสานปรัชญาการศึกษาทั้ง 4 กลุ่ม จะเห็นว่านักเรียนต้องเกิดความอยากเรียนก่อน แล้วกำหนดเนื้อหาสาระที่จะเรียน แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ตามวิธีการที่เหมาะสม และประเมินตนเองโดยอาศัยหลักความเที่ยงตรง

2.3 หลักจิตวิทยาที่ใช้ในการเรียนด้วยตนเอง การที่ใครจะมีความสนใจใฝ่รู้ศึกษาหาความรู้เองจนเกิดผลย่อมเกิดจากผลการประยุกต์หลักจิตวิทยา 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเชื่อมโยงนิยม และกลุ่มประสบการณ์นิยม

ทฤษฎีกลุ่มเชื่อมโยงนิยม (S.R. Theories) อธิบายว่า นักเรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ดีเมื่อได้รับสิ่งเร้าหรือตัวแห่ (Stimulus - S) ที่ผู้สอนวางแผน เตรียมการ และนำเสนออย่างมีระบบ เพื่อให้ครูตอบสนอง (Response - R) แล้วได้รับการเสริมแรง (Reinforcement) ที่เหมาะสมในรูปคำชมและความพอใจที่เกิดแก่ครูผู้สอนเอง

ส่วนทฤษฎีกลุ่มประสบการณ์นิยม (Field Theories/Gestalt) ถือว่าคนจะเกิดการเรียนรู้ได้เมื่อเห็นความจำเป็นที่จะเรียน มีโอกาสได้ลงมือปฏิบัติ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

เมื่อนำทฤษฎีการเรียนรู้ทั้งสองกลุ่มมาประยุกต์จึงเกิดเงื่อนไข 4 ประการที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามที่ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (ม.ป.ป.) กล่าวว่า “ในบทสวดธรรมคุณได้สอนหลักการนำเอาบทสวด

ดังกล่าวมาจัดสภาพการณ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ดังนี้ (1) สวากขาโต ภควตาธัมโม – ได้เรียนรู้ไปที่ละน้อยตามลำดับขั้น (Gradual Approximation) จากความรู้ที่ได้จำแนกไว้ดีแล้ว (2) สันติสติกโก อากาลิโก – ได้รับคำติชมทันทีทันใด (Immediate Feedback) เพราะไม่มีเวลาเป็นปัจจัย (3) มีส่วนร่วมในการเรียนอย่างกระฉับกระเฉง (Active Participation) และกล้าไปถ้าผู้อื่นว่า เอหิพัสสโก โอปนยิโก – เธอมาลองทำค้อนเข้าหาตัวเอง (ตั้งใจทำ) และ (4) ปัจจัยตั้งเวทีต้นโพธิ์ วิญญู หิติ ได้รู้ได้เห็นและได้ประจักษ์ด้วยตัวเอง ดังที่ผู้แล้วได้รู้ นั่นคือ ได้รับประสบการณ์ที่เป็นสำเร็จและมีความภาคภูมิใจ (Success Experience)

โดยสรุปแล้ว การเรียนด้วยตนเองในศูนย์การเรียนด้วยตนเองต้องยึดพื้นฐานปรัชญาของกลุ่มสารนิยาม กลุ่มสวภาพนิยามผสมผสาน กลุ่มพัฒนาการนิยาม และต้องบูรณาการหลักจิตวิทยาทั้งกลุ่มเชื่อมโยงนิยามและกลุ่มประสบการณ์นิยาม เพื่อสร้างเงื่อนไขและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองให้มากที่สุด

2.4 ข้อดีของการเรียนด้วยตนเอง

การพัฒนาศูนย์การเรียนด้วยตนเอง นอกจากจะศึกษาถึงปรัชญาการศึกษาและจิตวิทยาของการศึกษาด้วยตนเอง ยังพบถึงข้อดีของการเรียนด้วยตนเอง เพื่อใช้มาเป็นแนวทางในการพัฒนาส่วนประกอบของศูนย์การเรียนด้วยตนเอง เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย

ประศักดิ์ หอมสนิท (2550, น.226) ได้กล่าวถึง ข้อดีของการเรียนการสอนรายบุคคลสรุปได้ว่า ส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนอย่างอิสระ ประสบความสำเร็จในการเรียนที่ตนเองเลือกเรียน จึงเกิดความภาคภูมิใจในความสำเร็จ เปิดโอกาสให้เรียนรู้ตามความปรารถนา ผู้เรียนมีความแตกต่างด้านสถานภาพทางสังคมสามารถเรียนรู้ได้เหมือนกัน และมีกระบวนการวัดและประเมินผลความรู้อย่างเที่ยงตรงและชัดเจน

ข้อดีของการเรียนรู้ด้วยตนเอง เมื่อนำมาใช้ในศูนย์การเรียนผู้วิจัย พบว่า

- 1) ส่งเสริมให้ครูเรียนหรือฝึกอบรมอย่างอิสระ ในศูนย์การเรียนด้วยตนเอง อีกทั้งยังทำให้ครูมีความรับผิดชอบในการเรียนของตนเอง และมีวินัยในตนเอง
- 2) วิธีการเรียนด้วยตนเอง ครูเป็นผู้เลือกเรียนในศูนย์การเรียน ทำให้ครูประสบความสำเร็จตามวิธีการที่ตนเองเป็นผู้เลือก เกิดความภาคภูมิใจในความสำเร็จทำให้แสวงหาความรู้อยู่เสมอ
- 3) วิธีการเรียนด้วยตนเอง ช่วยทำให้เกิดความรู้หรือเรียนรู้แบบต่างๆ ตามความสามารถและประสบการณ์เดิมของตนที่ศูนย์การเรียนจัดไว้ให้
- 4) การเรียนด้วยตนเองในศูนย์การเรียนจะเปิดโอกาสให้ครูเรียนรู้ตามอัตราความสามารถของตนเอง ครูที่มีความสามารถสูงก็เรียนไปได้โดยเร็วโดยไม่ต้องคอยครูที่เรียนช้า

5) การเรียนด้วยตนเองในศูนย์การเรียนรู้มีกระบวนการวัดและประเมินผลความรู้อย่างเที่ยงตรงและชัดเจน

2.5 วิธีการเรียนด้วยตนเอง ด้วยข้อดีของการเรียนด้วยตนเองในศูนย์การเรียนรู้ที่เน้นการเรียนด้วยตนเอง เท่าที่ผู้วิจัยศึกษาวิธีการเรียนด้วยตนเองที่เหมาะสมกับการเรียนในศูนย์การเรียนรู้และเหมาะสมกับเนื้อหาสาระเทคโนโลยีการศึกษา คือ การเรียนด้วยตนเองโดยใช้สื่อเป็นหลัก

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิธีการเรียนด้วยตนเองโดยใช้สื่อหลัก เพื่อใช้ในศูนย์การเรียนรู้โดยนำมาประยุกต์ใช้ สรุปสาระสำคัญดังนี้ (ประศักดิ์ หอมสนิท, 2550, น.225-229 และทีศนา แซมณี, 2553, น.151-156)

1) การเรียนด้วยตนเองโดยใช้สื่อเป็นหลักอยู่ในรูปของชุดการสอน คือ สื่อการสอนที่มีลักษณะเป็นสื่อประสมที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในกระบวนการเรียนการสอนประกอบด้วย สื่อการสอนตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไป ใช้สอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว โดยอุปกรณ์ทุกชิ้นใช้สัมพันธ์กัน สื่อการสอนในแต่ละชุดจะสำเร็จรูปไปในตัวของมันเอง ครูจะดำเนินการเรียนตามคำแนะนำที่ปรากฏอยู่ภายในชุดการสอน โดยศึกษาไปตามลำดับขั้นด้วยตนเอง ตามความสนใจ และความต้องการของครู

2) การเรียนด้วยตนเองโดยใช้สื่อเป็นหลักอยู่ในรูปของบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน คือ การนำคอมพิวเตอร์มาใช้เป็นสื่อ หรือเป็นเครื่องมือในการเรียนการสอน บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนมักบรรจุเนื้อหาเป็นโปรแกรมสำหรับการเรียนหรือการฝึกอบรม แทนที่วิทยากรจะเป็นผู้เสนอเนื้อหาสาระทางเทคโนโลยีการศึกษาด้วยตนเอง เนื้อหาเหล่านี้ก็บรรจุไว้ในโปรแกรม สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยให้ครูเรียนด้วยตนเองโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์เป็นผู้ถ่ายทอดวิชา

2.6 สื่อและกิจกรรมที่ใช้ในการเรียนด้วยตนเอง

ในการเรียนด้วยตนเองในศูนย์การเรียนรู้จำเป็นต้องใช้สื่อและจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับการเรียนด้วยตนเองที่ทางศูนย์การเรียนรู้จัดเตรียมไว้ให้ ครูได้มีโอกาสเรียนด้วยตนเอง มีระบบการตรวจสอบผลการเรียนทันที เพื่อให้ครูได้เกิดความภาคภูมิใจและเรียนรู้ไปทีละน้อยตามลำดับขั้น ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2545, น.369-371) ได้กล่าวถึง สื่อและกิจกรรมที่เหมาะสมกับการเรียนด้วยตนเอง ดังนี้

2.6.1 สื่อที่ใช้ในการเรียนด้วยตนเอง สื่อที่ใช้ในการเรียนด้วยตนเองพอจะจำแนกได้ ดังนี้ คือ สื่อประเภทสิ่งพิมพ์ สื่อประเภทเสียง สื่อประเภทภาพ สื่อประเภทกิจกรรม สื่อประเภทสามมิติ และของจริง สื่อประเภทอิเล็กทรอนิกส์ และสื่อประเภทวิทยากร

1) สื่อประเภทสิ่งพิมพ์ บรรจุคำสั่งเนื้อหาสาระในรูปของการเรียนแบบเอกสาร ประกอบการเรียนและแบบฝึกปฏิบัติ และบทเรียนแบบโปรแกรม ซึ่งจัดไว้ให้เป็นข้อมูล

2) สื่อประเภทเสียง บันทึกเสียงลงในแผ่นซีดีรอมบรรจุคำอธิบายแผนภูมิ ภาพชุด หรือบรรจุคำแนะนำ คำสั่งให้ปฏิบัติตามขั้นตอนต่างๆ หรือบันทึกเสียงการบรรยาย ปราศรัยสุนทรพจน์ เพื่อให้ครูได้รับฟังและเพิ่มพูนให้สูงขึ้น

3) สื่อประเภทภาพ สำหรับเสนอเนื้อหาสาระที่เป็นกระบวนการ หรือขั้นตอนการฝึกปฏิบัติต่างๆ นอกจากจะมีวิทยากรสาธิตให้ครบแล้ว อาจจะไม่เข้าใจก็ยังสามารถเรียนรู้ได้จากสื่อประเภทภาพ

4) สื่อประเภทอิเล็กทรอนิกส์ ในศูนย์การเรียนรู้ควรจัดให้มีสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หลากหลาย อาทิ บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ บทเรียนทางเว็บไซต์ และ บทเรียน e-Learning

5) สื่อประเภทกิจกรรมหรือสื่อวิธีการ สำหรับกระตุ้นการลงมือปฏิบัติด้วยการจำลองสถานการณ์ต่างๆ

6) สื่อประเภทสามมิติและของจริง สำหรับกระตุ้นให้ครูได้สัมผัสประสบการณ์ตรง โดยการใช้สิ่งที่อยู่รอบตัวครูหรือแบบจำลองที่กำหนดไว้

7) สื่อประเภทวิทยากร สำหรับให้ความรู้แก่ครูผู้สอนเฉพาะเรื่อง ได้แก่ ผู้ที่เชี่ยวชาญในด้านสื่อเฉพาะประเภทมาช่วยฝึกปฏิบัติและให้คำแนะนำ

2.6.2 กิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง กิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองในศูนย์การเรียนรู้อาจจัดกิจกรรมซึ่งมี 3 ขั้นตอนใหญ่ๆ คือ ทำแบบทดสอบก่อนเรียน ศึกษาจากสื่อในรูปแบบต่างๆ และ ประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ และทำแบบทดสอบหลังเรียน

1) ทำแบบทดสอบก่อนเรียน เป็นการตรวจความรู้เดิมที่ครูผู้สอนมีอยู่ก่อนเรียนจากศูนย์การเรียนรู้ในข้อข่ายเนื้อหาสาระนั้น

2) ศึกษาจากสื่อในรูปแบบต่างๆ ที่จัดไว้ให้ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเสียง สื่อภาพ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และให้ครูทำกิจกรรม ได้แก่ ศึกษาด้วยตนเอง วิเคราะห์รายการณี สรุปสาระสำคัญ ตอบคำถามในเนื้อหาสาระ ฝึกปฏิบัติ สร้างชิ้นงาน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้ ชมการสาธิต และฟังการบรรยาย

3) ทำแบบทดสอบหลังเรียน เป็นการตรวจสอบความก้าวหน้าในการเรียนของครูผู้สอนหลังจากเรียนในศูนย์การเรียนรู้ในแต่ละข้อข่ายเนื้อหาสาระ

โดยสรุปจากการศึกษาเรื่องวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบว่าการเรียนในศูนย์การเรียนรู้ควร (1) ทำแบบทดสอบก่อนเรียน (2) ศึกษาจากสื่อที่หลากหลายที่อยู่ในศูนย์การเรียนรู้ต้องจัดเตรียมไว้ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเสียง สื่อภาพ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อกิจกรรมหรือสื่อวิธีการ สื่อบุคคล และที่สำคัญควรจัดสื่อเพื่อให้ความรู้ครูในรูปแบบชุดการสอนและประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ และ (3) ทำแบบทดสอบหลังเรียน

3. เศรษฐกิจพอเพียง

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องที่จะกล่าวต่อมา คือ เศรษฐกิจพอเพียง ครอบคลุม (1) ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง (2) เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง และ (3) เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่

3.1 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

สุเมธ ตันติเวชกุล (2548, น.112-116) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงว่า ทำพอประมาณด้วยเหตุและผลมีความสมดุลต่อการพัฒนาเป็นไปตามลำดับขั้นตอน

ปรียานุช พิบูลสรารุช (2550) ได้ให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเรื่องเกี่ยวกับความพอเพียง การปฏิบัติทั้งกาย วาจา และใจ ที่อยู่บนหลักพอเพียง.

นอกจากนี้สหประชาชาติ (2549, น.1) ได้ให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นการพัฒนาที่เน้นความสมดุล ความพอประมาณ ความมีเหตุผล สำนึกในคุณธรรม และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอที่จะต้านทานและลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงกระแสโลกาภิวัตน์

จากความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการทำพอประมาณ และเป็นการพัฒนาที่เป็นความสมดุลเป็นไปตามลำดับขั้นตอน

3.2 เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง คือ มุ่งให้เกิดความก้าวหน้าไปอย่างสมดุลและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ กล่าวคือ ต้องก้าวหน้าอย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืน (ปรียานุช พิบูลสรารุช, 2550, น.6-11)

ความจำเป็นที่ต้องรับการเปลี่ยนแปลงหรือมีภูมิคุ้มกัน หลักพุทธมองโลกว่า ทุกอย่างเป็นอนิจจัง มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จะรู้ได้อย่างไร ถ้าเราไม่มีเงินเก็บออม หรือการทำประกันสุขภาพเตรียมไว้ในยามจำเป็น ก็จะทำให้เกิดปัญหาจนถึงกับเกิดวิกฤติในชีวิตได้ ฉะนั้นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คือ ต้องพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง ไม่ประมาท มีสติในการดำเนินชีวิต ใช้ปัญญาในการคาดการณ์ ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เพื่อวางแผนรองรับ และรักษาความสมดุลได้ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต สมดุล แปลว่า สมดุลทั้งปัจจุบันและอนาคต วันนี้พอเพียงยังไม่พอ พรุ่งนี้ต้องพอเพียงด้วย คือ ต้องมีความพอเพียงอย่างต่อเนื่องที่จะรักษาความสมดุลที่ได้อย่างสม่ำเสมอ ความเพียรในข้อปฏิบัติมรรค 8 นั้น หมายถึง ความเพียรที่จะแก้ไขข้อบกพร่องเพียงที่จะละความชั่วที่เคยทำ หรือทำอยู่แล้ว หรือยังไม่เคยทำให้น้อยลงจนหมดไป เพียงที่จะทำความดีที่เคยทำ หรือทำอยู่แล้ว หรือยังไม่เคยทำได้ดียิ่งขึ้น

ความสมดุลในด้านใดบ้าง คำนิยามเศรษฐกิจพอเพียงบอกว่าต้องสมดุลทั้งอาการด้านวัตถุ/เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม/ค่านิยม ประโยชน์สุขของคน ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นได้อย่างทั่วไป หรือความพอเพียงอย่างสมบูรณ์จริง จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเราสร้างความสมดุลและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงใน 4 ด้าน คือ ด้านวัตถุหรือเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้าน

วัฒนธรรม/ค่านิยม/ความเชื่อ และการก้าวนำไปพร้อมกับความสมดุลในแต่ละอย่างก้าว จะทำให้เกิดความพอเพียงในที่สุด

โดยสรุปจากศึกษาในเรื่องเป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง จะพบว่า เป้าหมายที่สำคัญ การสร้างความสมดุลทั้งทางด้านวัตถุ/เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม/ค่านิยม เมื่อมีความสมดุลทำให้เกิดความพอเพียงในที่สุด

3.3 เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่

จากความห่วงใยในชีวิตเกษตรกรและพสกนิกรชาวไทย พระองค์จึงพระราชทาน “ทฤษฎีใหม่” เพื่อเป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการที่ดิน ใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยคำนึงถึง (1) การบริหารจัดการที่ดินอย่างเหมาะสม จัดสรรที่ดินอย่างไรจึงก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร (2) การบริหารจัดการน้ำและการกักเก็บน้ำเพื่อให้พอเพียงตลอดทั้งปี และ (3) การวางแผนที่สมบูรณ์แบบ เรียกว่า ทฤษฎีใหม่ เพื่อให้เกษตรกรรายย่อยนำมาพัฒนาตั้งแต่ขั้นต้นจนถึงขั้นสูงสุด ประกอบด้วย ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 และทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ (มานิต กิตติจุงจิต, 2555, น.21-26)

ก่อนที่กล่าวถึง ทฤษฎีใหม่ควรได้ทำความเข้าใจ ระบบเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming System) เป็นระบบการเกษตรที่มีการเพาะปลูกพืช หรือการเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลายชนิดอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ภายใต้การเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันและกันอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยอาศัยหลักการอยู่ร่วมกันระหว่างพืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อม การอยู่ร่วมกันอาจจะอยู่ในรูปความสัมพันธ์ระหว่างพืชกับพืช พืชกับสัตว์ หรือสัตว์กับสัตว์ก็ได้ ระบบเกษตรผสมผสานจะประสบผลสำเร็จได้ต้องมีการวางรูปแบบ และดำเนินการโดยให้ความสำคัญต่อกิจกรรมแต่ละขั้นตอนอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม มีการใช้แรงงาน เงินทุน ที่ดิน ปัจจัยการผลิต และทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนรู้จักนำวัสดุเหลือใช้จากการผลิตชนิดหนึ่งมาหมุนเวียนใช้ประโยชน์กับการผลิตอีกชนิดหนึ่งหรือหลายชนิดภายในไร่นาแบบครบวงจร ตัวอย่างกิจกรรมดังกล่าว เช่น การเลี้ยงไก่หรือหมูบนบ่อปลา การเลี้ยงปลาในนาข้าว การเลี้ยงผึ้งในสวนผลไม้ การนำผักและผลไม้ในไร่มาเป็นอาหารสัตว์โดยไม่จำเป็นต้องซื้ออาหารสัตว์ ฯลฯ

1) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 แบ่งที่ดินออกเป็นอัตราส่วน ดังนี้

30% แรกเป็นสระน้ำ สามารถนำน้ำมาใช้เพื่อการเกษตร ทั้งนี้ ต้องมีน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้งและฝนทิ้งช่วง นอกจากนี้ ยังสามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกระเฉด บัวสาย ผักกูด กระจับ ฯลฯ

30% ที่สองทำนา

30% ที่สาม ปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น พืชไร่ ผักสวนครัว ไม้ยืนต้น ไม้ไผ่ ไม้เพื่อใช้สอย สร้างบ้าน เครื่องเรือน สมุนไพร ฯลฯ

10% สุดท้าย เป็นที่อยู่อาศัยทำถนน คันดิน ลานตากข้าว ดองปุ๋ยหมัก ที่ทำน้ำสกัดชีวภาพ ที่เลี้ยงสัตว์ เรือนเพาะชำ ฉางเก็บผลิตผลเกษตร ปัจจัยการผลิต เครื่องมือ เครื่องทุ่นแรง โรงเพาะเห็ด และโรงเรือนอื่นๆ ทั้งนี้อาจรวมการปลูกผักที่ใช้เป็นเครื่องปรุง

2) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เมื่อเกษตรกรผสมผสานสามารถพึ่งตนเองได้แล้ว จึงรวมตัวกันในรูปของกลุ่มหรือสถาบัน เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ ในชุมชน ดังนี้

(1) การผลิต ได้แก่ พันธุ์พืช เตรียมดิน ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ แมลงและศัตรูพืช การชลประทานเพื่อการป้องกันน้ำท่วมและภัยแล้ง และการแก้ปัญหาดินเสื่อมสภาพ

(2) การตลาด ได้แก่ ลานตากข้าว ยุ้งข้าว เครื่องสีข้าวในชุมชน การจำหน่ายผลผลิต เช่น การตั้งโรงสีข้าว จะอำนวยความสะดวกเพื่อสามารถในชุมชน ได้สีข้าวและซื้อรำในราคาถูก ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายกับค่าสีข้าวและต่อตนเอง

(3) ชีวิตความเป็นอยู่ ได้แก่ การตั้งร้านสหกรณ์ในชุมชนเพื่อจำหน่ายอาหาร (ข้าวสาร กะปิ น้ำปลา เกลือ พริก เนื้อสัตว์) (ผงซีกฟอก สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน) โดยจำหน่ายสินค้าในราคาข่อมเยาและสะดวกต่อการจัดหา นำผลกำไรที่ได้มาแบ่งปันให้กับสมาชิกก็คือ หุ่นของชุมชน ฯลฯ

(4) สวัสดิการ ได้แก่ สาธารณสุข เงินกู้ดอกเบี่ยต่ำ การดูแลผู้ยากไร้และอนาถา เช่น จัดตั้งกองทุนชุมชน ฯลฯ

(5) การศึกษา ได้แก่ การส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น ห้องสมุด การอบรม การฝึกอาชีพ ฯลฯ

(6) สังคม ได้แก่ การส่งเสริมภูมิปัญญาชาวบ้าน ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน และเพลงพื้นบ้าน เช่น ตำรับยาแพทย์แผนโบราณ หนังใหญ่ รำตัด เพลงฉ่อย เพลงเรือ เพลงอีแซว เพลงเกี่ยวข้าว ฯลฯ

(7) ศาสนา ได้แก่ การส่งเสริมให้คนในชุมชนยึดหลักศาสนาที่ตนนับถือเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยังสอดคล้องกับแนวทางการดำเนินชีวิตของทุกศาสนาด้วย เพราะการมีความสมดุล มีภูมิคุ้มกันตนเอง พึ่งพาตนเองได้ พออยู่พอกิน ย่อมเป็นสิ่งที่มนุษย์จะต้องใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างแน่นอน

(8) สิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกป่าชุมชน การงดใช้สารเคมีในการทำเกษตรทุกรูปแบบ การใช้หญ้าแฝกในการอนุรักษ์ดินและน้ำ ฯลฯ

กิจกรรมทั้งหมดจะต้องได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนก่อน จากนั้นจึงขยายสู่การได้รับความร่วมมือจากส่วนสาธารณะและองค์กรเอกชน

3) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ควรพัฒนาสู่ระดับประเทศ เป็นการขยายตลาดสินค้าในชุมชนให้แพร่หลายสู่ระดับประเทศ ได้แก่ การหาเงินทุน เช่น ธนาคาร เพื่อเป็นที่ปรึกษาและแหล่งเงินทุนใน

การขยายตลาด การกระจายสินค้าไปทั่วประเทศ การส่งออก การติดต่อกับห้างสรรพสินค้า หรือโรงผลิตอาหารโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้เกษตรกรขยายผลผลิตได้ในราคาสูง และผู้ซื้อสามารถซื้อได้ในราคาต่ำกว่าเดิม จึงเป็นการเกื้อกูลทั้งสองฝ่าย นอกจากนี้ การสร้างความร่วมมือกันระหว่างชุมชนที่เป็นเครือข่ายจะทำให้เป็นกลุ่มที่ใหญ่ จึงก่อให้เกิดอำนาจต่อรองในการซื้อวัตถุดิบในราคาต่ำลง

โดยสรุป เศรษฐกิจพอเพียงที่นำมาใช้ในการสร้างทฤษฎีใหม่ ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 และทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 จากการศึกษาทฤษฎีใหม่ควรเป็นพื้นฐานความรู้ให้นักเรียนในระดับประถมศึกษาใช้ในการดำเนินชีวิต เพราะทั้ง 3 ทฤษฎีใหม่เน้นความพอเพียง

4. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นที่มาสู่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงพบว่าควรศึกษา (1) ความเป็นมาของคำนิยามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (2) ความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (3) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (4) หลักการพิจารณาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ (5) หลักการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4.1 ความเป็นมาของคำนิยามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในฐานะหน่วยงานหลักในการวางแผนของประเทศ ตระหนักถึงความสำคัญของแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจ ประธานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในขณะนั้นคือ ท่าน ดร.สีปนนท์ เกตุทัต จึงได้ริเริ่มเชิญชวนผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่างๆ มาร่วมกันพิจารณากลั่นกรองพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงในโอกาสต่างๆ ใช้เวลาประมาณ 6 เดือน สรุปเป็นนิยามความหมายปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และได้อัญเชิญมาเป็นปรัชญานำทางในการจัดทำแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 9 และฉบับที่ 10 เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับมีความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และนำไปเป็นพื้นฐานและแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตตามที่ขอพระมหากรุณา เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 และต่อมาในปี พ.ศ. 2546 ก็ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมี ดร.จิราวุธ อิศรางกูร ณ อยุธยา เป็นประธานโดยยึดหลักคำนิยามนี้ในการขับเคลื่อน

หลักคิดของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระองค์ท่านพระราชทานคำนี้เป็นครั้งแรกในปี 2540 นั้น แท้จริง ได้มีพระราชกระแสรับสั่งและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเรื่องความพอเพียง พออยู่พอกิน การพึ่งพาตนเอง การพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน การเสียสละแบ่งปันต่างๆ มาก่อนหน้านี้ ตั้งแต่ปี 2517

ทรงมีพระราชดำรัสว่า “...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน...” และทรงมีพระราชดำรัสมาอย่างต่อเนื่องอีกหลายครั้งหลายหน กระทั่งในปี 2544 มีพระราชดำรัสว่า “มีความคิด – อันนี้ไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจ – มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็คืออยู่เป็นสุข” จึงอาจกล่าวได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิดพอเพียง เพราะฉะนั้น การขับเคลื่อนจึงเน้นที่การทำให้เกิดการปฏิบัติทั้งกาย วาจา ใจ ก็อยู่บนหลักความพอเพียง (ปริญานุช พิบูลสรารุช, 2550)

โดยสรุปในเรื่องความเป็นมาของนิยาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” พบว่า ได้มาจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเน้นความคิดพอเพียงนำไปสู่การปฏิบัติทั้งทางกาย วาจา และใจ

4.2 ความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี และได้ทรงเน้นย้ำแนวทางพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤตและให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ (ปริญานุช พิบูลสรารุช, น.2550)

โดยสรุป จากความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีคำสำคัญที่เกี่ยวข้องในความหมาย คือ ทางสายกลาง และความไม่ประมาท ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกัน และความรู้และคุณธรรม

4.3 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

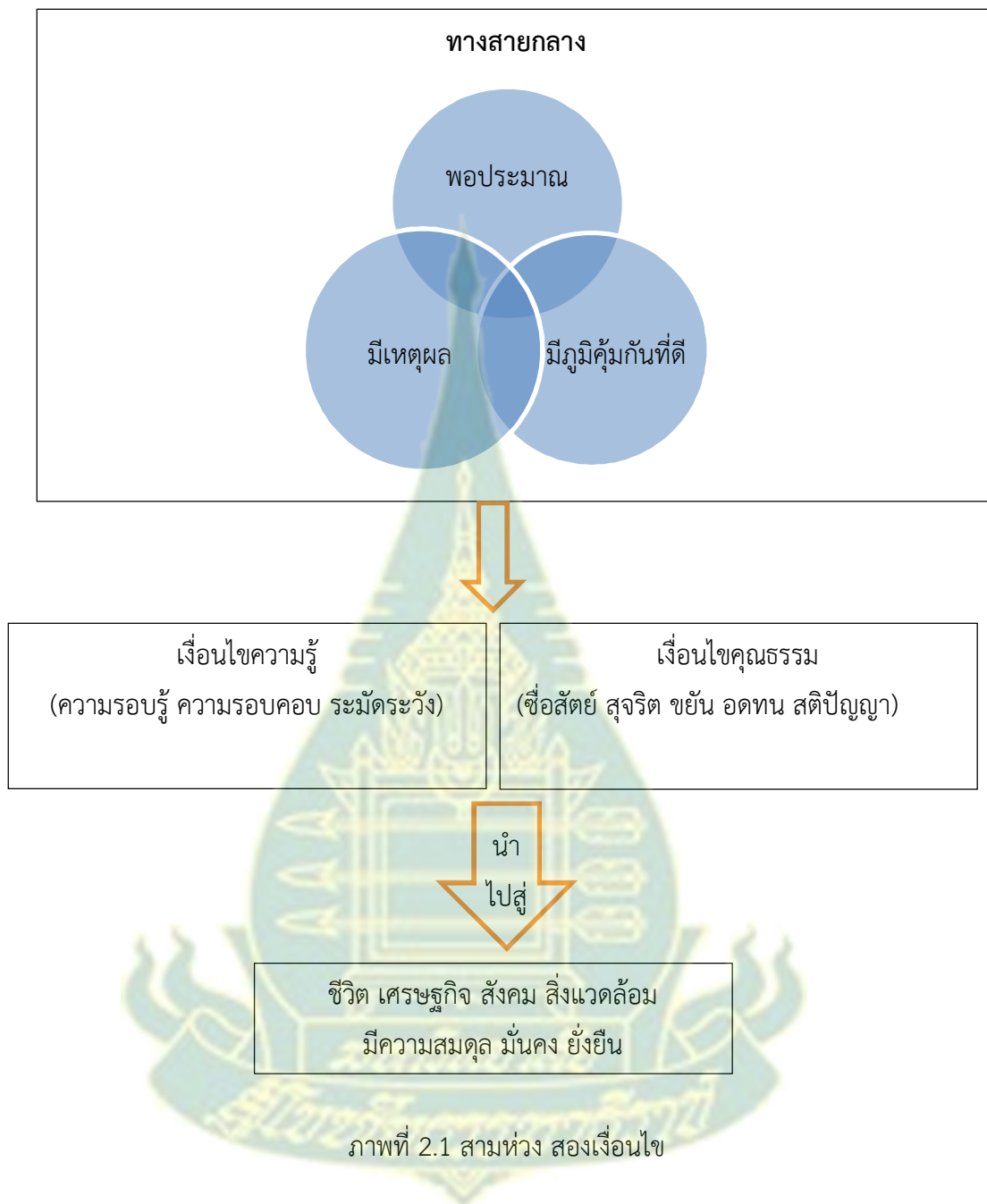
หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทาน คือ สามห่วง สองเงื่อนไข ซึ่งมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้ คือ (ปริญานุช พิบูลสรารุช, 2550, น.16-18 มานิต กิตติจุงจิต, 2555, น.26-19)

สามห่วง สองเงื่อนไข มีที่มาจากพระราชดำรัสตอนหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ประมวลและกลั่นกรองกระแสพระราชดำรัส โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2542 จะคัดมาดังนี้

“ความพอเพียง” หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล รวมถึงความจำเป็นต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้ต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ ความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิธีการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างทางพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และการจัดวางทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม จากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

จากพระราชดำรัสข้างต้น สามารถนำมาสรุปให้กระชับได้เป็น “สามห่วง สองเงื่อนไข” ประกอบด้วย สามห่วง ได้แก่ ความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน และสองเงื่อนไข ได้แก่ ความรู้ และคุณธรรม

- 1) สามห่วงแรก คือ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ
- 2) สามห่วงที่สอง คือ ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น ต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการดำเนินอย่างรอบคอบ

3) สามห่วงที่สาม คือ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อม กับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4) สองเงื่อนไขแรก คือ ความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาเชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นตอนปฏิบัติ

5) สองเงื่อนไขที่สอง คือ เงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วย ความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต ความอดทน ความเพียร และสติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ความซื่อสัตย์ เป็นการซื่อสัตย์หรือถูก เป็นการซื่อสัตย์หรือขาว หากขาดคุณธรรมข้อนี้มีโทษทางอาญา ความซื่อสัตย์ก่อให้เกิดโทษตนเองและผู้อื่น เป็นภัยต่อส่วนรวมจึงต้องได้รับการลงโทษ

ความอดทน อดกลั้น ก่อให้เกิดพลังจิตพลังกายที่สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตได้ เพราะมีความอดทน อดกลั้น จิตใจจะไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคที่ขวางหน้า

ความเพียร คือ ความมานะบากบั่น ขยัน คือ การมุ่งไปข้างหน้าได้ และบรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้

สติปัญญา เปรียบเหมือนเข็มทิศนำ ทำให้เราประสบความสำเร็จในชีวิต จึงเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต ทุกคนจึงขาดสติไม่ได้ การที่มนุษย์ขาดสติจะทำให้เกิดความประมาทนั่นเอง

นอกจากนี้ สุเมธ ตันติเวชกุล (2548) ได้กล่าวถึง หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย (1) การดำเนินชีวิตด้วยความอดทน (2) มีลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ (3) สร้างระบบภูมิคุ้มกันในตัว (4) มีความรอบรู้รอบคอบ และ (5) เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม

สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (มปป., น.175) ได้กล่าวถึง หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญ ดังนี้

1) ให้ทุกคนและทุกชุมชนได้ดำเนินชีวิตในทางสายกลาง ซึ่งเป็นแนวทางที่ปราศทุกข์ทั้งหลายได้สอนกันมานาน เช่น พระพุทธเจ้าก็สอนเรื่องนี้ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา คือ มรรคมีองค์ 8 สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นถูกเห็นชอบ

2) หลักการของปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” คือ ความพอประมาณ พอดี ความมีเหตุผล และความมีภูมิคุ้มกันผลกระทบทั้งจากภายนอกและภายใน

3) เป้าประสงค์ คือ ให้เกิดความสมดุลและวัฒนธรรมจากภายนอกเป็นอย่างดี รวดเร็ว และกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากภายนอกได้เป็นอย่างดี

4) เงื่อนไขของหลักปรัชญาพระราชทาน “เศรษฐกิจพอเพียง” มีดังต่อไปนี้ (1) ต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม (2) การดำเนินชีวิตด้วยความอดทน

มีความเพียร มีสติ และมีความรอบคอบ และ (3) มีความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินทุกขั้นตอน

โดยสรุป หลักการสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักการสำคัญ คือ การพึ่งพาตนเองเป็นหลัก การพึ่งพากันเองเป็นหลัก การมีภูมิคุ้มกัน และมีเงื่อนไขของความรู้และคุณธรรม

4.4 หลักการพิจารณาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการพิจารณาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีอยู่ด้วยกัน 5 ส่วน สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มปป., น.175)

1) กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2) คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3) ค่านิยม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กัน ดังนี้

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านี้มาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภ และไม่ตระหนี่

5) แนวทางปฏิบัติ/ผล ที่คาดว่าจะได้รับการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความรู้และเทคโนโลยี

โดยสรุป หลักการพิจารณาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขึ้นอยู่กับหลักการสำคัญ คือ กรอบแนวคิด คุณลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียง คำนิยาม เงื่อนไข และแนวทางปฏิบัติ ซึ่งนำมาสู่การประยุกต์ใช้

4.5 หลักการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สรุปสาระสำคัญดังนี้ (ปรียานุช พิบูลสราวุธ, 2550)

- 1) โดยพื้นฐานก็คือ การพึ่งพาตนเองเป็นหลัก การทำอะไรอย่างเป็นขั้นเป็นตอน รอบคอบ และระมัดระวัง
- 2) พิจารณาถึงความพอดี พอเหมาะ พอควร ความสมเหตุสมผล และการพร้อมรับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ
- 3) การสร้างสามัคคีให้เกิดขึ้นขึ้นพื้นฐานความสมดุลในแต่ละส่วนและแต่ละระดับ
- 4) ครอบคลุมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงจิตใจและวัฒนธรรม

โดยสรุป การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ต้องคำนึงถึง การพึ่งพาตนเอง ความพอดี สร้างสามัคคี และประยุกต์ใช้ให้ครอบคลุมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5. แนวทางการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษาเพื่อนำมาพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ โดยเฉพาะในด้านเนื้อหา กิจกรรม และสื่อ ให้ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ในการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องครั้งนี้ครอบคลุม (1) วัตถุประสงค์ของการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน (2) การนำหลักพอเพียงไปปรับใช้ในโรงเรียน (3) การจัดการเรียนการสอน โดยนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ (4) การจัดระบบบริหารจัดการของสถานศึกษาตามแนวของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (5) การให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ (6) การติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา

5.1 วัตถุประสงค์ของการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดการเรียน

การสอน

เพื่อให้สถานศึกษานำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการบริหารจัดการสถานศึกษา เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติในทุกกระดับได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา, 2550)

5.2 การนำหลักพอเพียงไปปรับใช้ในโรงเรียน

ผู้บริหารและครูสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ได้ดังนี้ (ปรียานูช พิบูลสรารุช, 2550)

1) ด้านการบริหารจัดการ นำมาใช้ในประโยชน์ใน (1) งานบุคคล งานวิชาการ และงานบริการ และ (2) การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ เน้นการมีส่วนร่วม การช่วยเหลือเกื้อกูล รู้จักสามัคคี สร้างความเข้มแข็งอยู่บนพื้นฐานของความมีเหตุมีผล พอประมาณกับศักยภาพและสถานภาพ และความไม่ประมาท

2) ด้านการจัดหลักสูตร โดยการ (1) สอนวิชาที่ว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียงตามมาตรฐาน ส 3.1 เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นวิถีชีวิต และ (2) จัดทำรายวิชาเพิ่มเติมที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการ โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดรายวิชา

3) ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยจัดทำหน่วยการเรียนรู้ แผนการเรียนรู้ หรือสื่อการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสาระการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่างๆ

โดยสรุป การนำหลักการพอเพียงไปใช้ในโรงเรียน คือ การบริหารจัดการ การจัดหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน

5.3 การจัดการเรียนการสอนโดยนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สถานศึกษาควรจัดการเรียนการสอนตามเนื้อหาสาระที่กำหนดไว้ในการจัดหลักสูตรอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน เน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์ เน้นการปฏิบัติจริง เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตามที่เหมาะสมในชีวิตประจำวัน โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการฝึกทักษะ กระบวนการคิด วิเคราะห์ การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การแก้ปัญหา ฯลฯ ที่เริ่มจากชีวิตประจำวัน และเชื่อมโยงองค์กร ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลก

2) จัดกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นการทดลอง การปฏิบัติจริงทั้งในสถานศึกษา และแหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษาทั้งในรูปของการจัดทำโครงการ โครงการงาน และอื่นๆ ของการศึกษา รายบุคคล และเป็นกลุ่ม

3) วัดและประเมินผลการเรียนรู้ให้ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ทักษะกระบวนการ (Process) และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ (Attribute)

โดยสรุป การจัดการเรียนการสอน เป็นการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และมีการวัดและประเมินผลการเรียนทั้ง 3 ด้าน คือ ความรู้ ทักษะกระบวนการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์

5.4 การจัดระบบบริหารจัดการของสถานศึกษาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สถานศึกษาควรมีการจัดระบบการบริหารจัดการภายในสถานศึกษาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เอื้อต่อการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1) ทบทวน ปรับปรุง พัฒนา โครงสร้าง และกระบวนการบริหารจัดการให้สอดคล้องหรือรองรับการจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล มีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

2) กำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรม และการปรับปรุงเพิ่มเติมหรือจัดทำแผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติงานของสถานศึกษาให้ครอบคลุมการพัฒนาการศึกษาตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสถานศึกษา มีการดำเนินการตามแผนอย่างเป็นระบบ และมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

3) พัฒนาบุคลากรทั้งผู้บริหาร ครู และกรรมการสถานศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความพร้อมในการดำเนินการตามระบบการบริหารจัดการที่เปลี่ยนแปลง และการจัดการศึกษาตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4) จัดระบบการนิเทศการศึกษาภายในสถานศึกษา เพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการ และกระบวนการเรียนการสอนให้เอื้อต่อการจัดการศึกษาตามแนวทางในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษา

จากการจัดระบบบริหารจัดการของสถานศึกษา นำมาใช้ในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง พัฒนาโครงสร้างและกระบวนการจัดการของศูนย์ กล่าวคือ การกำหนด

นโยบาย แผนงาน และกิจกรรม ให้ครอบคลุมการพัฒนาการศึกษาตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสถานศึกษา พัฒนาบุคลากรทั้งผู้บริหาร ครู และกรรมการสถานศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศูนย์การเรียนรู้โดยเฉพาะคุณค่าและประโยชน์ของศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

5.5 การให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สถานศึกษาควรให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ตามแนวทางดังนี้

- 1) ร่วมกำหนดแนวนโยบายและการวางแผน
- 2) ร่วมให้ข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร
- 3) ร่วมจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการจัดสภาพและบรรยากาศภายในสถานศึกษา
- 4) ส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา ที่บ้าน และสถานที่อื่นๆ
- 5) ร่วมติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา

โดยสรุป การจัดการศึกษาของสถานศึกษาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ดังนั้น ศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ที่พัฒนาขึ้นควรให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการศูนย์การเรียนรู้

5.6 การติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา

สถานศึกษาควรจัดให้มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินการจัดการศึกษาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีแนวทางดำเนินการดังนี้

- 1) ติดตามและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนโดยพิจารณาจาก (1) ผลการทดสอบความรู้และความเข้าใจพื้นฐานด้านเศรษฐกิจพอเพียง (2) ผลงานและการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียน (3) การปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันของผู้เรียน และ (4) ผลการประเมินโดยผู้ประเมินภายนอก หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทุกภาคส่วน
- 2) ติดตามและประเมินความเหมาะสมของการดำเนินการในกระบวนการ ขั้นตอน และกิจกรรม การดำเนินการในด้านการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การจัดบรรยากาศ

และสภาพแวดล้อม การจัดระบบบริหารจัดการ การให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และการประเมินคุณลักษณะของผู้เรียนอันพึงประสงค์

3) จัดให้มีระบบการรายงานผลการดำเนินการเป็นระยะๆ ทั้งการรายงานภายในสถานศึกษา การรายงานต่อสาธารณชน และการรายงานหน่วยงานในสังกัดตามลำดับ

โดยสรุป จากการศึกษาการติดตามและประเมินผลการศึกษาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ควรมีการติดตามและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ความเหมาะสม การดำเนินการในกระบวนการ และการจัดให้มีระบบการรายงานผลการดำเนินการเป็นระยะๆ

6. ตัวอย่างศูนย์การเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเองเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ที่จัดตั้งขึ้นมุ่งให้ความรู้ความเข้าใจอยู่ในระบบโรงเรียนยังไม่มี มีแต่ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนได้รวมกลุ่มกันนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ในด้านการเกษตร การประกอบธุรกิจขนาดย่อย และการดำเนินชีวิต โกสุม เมฆมงคลชัย (2554, น. 10-298) ได้รวบรวมการตั้งศูนย์วิถีพอเพียงหรือศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบต่างๆ มีทั้งภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้

1) ตัวอย่างศูนย์การเรียนรู้ด้านวิถีพอเพียงในภาคเหนือ ที่ตำบลสันทราย อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยพลังงานทดแทน การเกษตรผสมผสาน ครัวพึ่งพาตนเอง การวิเคราะห์บัญชีครัวเรือน การออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดการป่า

2) ตัวอย่างศูนย์การเรียนรู้ด้านวิถีพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย ผ้าทอพื้นเมือง กลุ่มแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก เกษตรผสมผสาน ปุ๋ยหมักชีวภาพ การเพาะเห็ดขอนยาว การปั้นเตาซูเปอร์อั้งโล่ เตาเผา ถ้วย การเพาะพันธุ์ปลา ป่าชุมชนพอเพียง และธนาคารขยะ

3) ตัวอย่างศูนย์การเรียนรู้ตำบลวิถีพอเพียงในภาคกลาง ที่ตำบลป่าชะ อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ประกอบด้วย การบริหารจัดการนำโดยชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน เกษตรประณีต พลังงานทางเลือก และเกษตรอินทรีย์ นอกจากนี้ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านทุ่งกระโปรงมี

4 ฐานความรู้ คือ ผักสมุนไพรพื้นบ้าน ผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ สวนไม้ผลปลอดสารพิษ และผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาไทย

4) ตัวอย่างศูนย์การเรียนรู้ตำบลวิฑูรย์เพียงในภาคใต้ ที่ตำบลปากทรง อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร ประกอบด้วย พืชสมุนไพรและธนาคารดินใช้พลังงานทดแทน น้ำยาเอนกประสงค์ พลังงานทดแทน การปลูกข้าวในล้อย่าง ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ และเกษตรผสมผสาน

7. นักเรียนประถมศึกษา

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนประถมศึกษาจะกล่าวถึง ความต้องการพื้นฐานเป็นความต้องการในสิ่งที่จำเป็นสำหรับร่างกายและจิตใจ เมื่อเกิดความต้องการแล้ว จำเป็นต้องได้รับการตอบสนองเพื่อให้เด็กเจริญเติบโตเป็นบุคคลที่สุขสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจที่มีความสัมพันธ์กับการเรียนในศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ครอบคลุม (1) ความต้องการพื้นฐานทางกาย (2) ความต้องการพื้นฐานทางสุขภาพจิต (3) ความต้องการพื้นฐานทางการพัฒนาสติปัญญา (4) ความต้องการพื้นฐานทางจริยธรรม และ (5) ความต้องการพื้นฐานทางความปลอดภัยและเสรีภาพ (นงลักษณ์ สิ้นสืบผล, 2543, น.10-16)

7.1 ความต้องการพื้นฐานทางกาย ได้แก่ (1) ความต้องการอากาศหายใจ เป็นความต้องการอันดับแรกของมนุษย์ (2) ความต้องการอาหารสิ่งจำเป็นในการยังชีพของมนุษย์อีกอย่างหนึ่ง (3) ความต้องการน้ำ น้ำเป็นสิ่งจำเป็นที่มนุษย์ขาดไม่ได้เช่นเดียวกับอาหาร (4) ความต้องการอุณหภูมิที่พอเหมาะ ห้องเรียนที่ร้อนเกินไปหรือหนาวเกินไป ย่อมทำให้เด็กไม่สบาย การเรียนไม่ประสบผลสำเร็จ (5) ความต้องการที่จะเคลื่อนไหวและการพักผ่อน ครูคงปล่อยให้เด็กเล่นนานเกินไปจะทำให้ความเจริญเติบโตทางร่างกายและทางอารมณ์ของเด็กเสียไปเหมือนกัน (6) ความต้องการในการขับถ่าย การขับถ่ายสิ่งโสโครกออกจากร่างกายในปริมาณที่ถูกต้องและขับถ่ายเป็นเวลา เป็นสิ่งจำเป็นแก่ความเจริญเติบโตของร่างกาย และ (7) ความต้องการทางเพศ

7.2 ความต้องการพื้นฐานทางสุขภาพจิต สุขภาพจิต หมายถึง ความสามารถในการแก้ไขปัญหาให้หลุดพ้นจากความกดดันและบีบคั้นของชีวิต ผู้มีสุขภาพจิตดี คือ ผู้ที่แก้ไขปัญหาชีวิตได้เหมาะสมตรงตามสภาพแวดล้อม ความต้องการพื้นฐานทางสุขภาพจิตที่เด็กต้องการ คือ (1) ความต้องการรัก เด็กต้องการความรักใคร่จะมีความรักเพื่อนฝูงที่สนิทและมีความรักเพื่อนต่างเพศ (2) ความอยากรู้อยากเห็น เด็กทุกคนอยากรับประสบการณ์ใหม่ อยากรู้สัมผัส อยากรู้สืบลูกคั่นคว้า

ต่อไปให้รู้แน่ว่าสิ่งนั้นคืออะไร (3) ความต้องการเป็นที่ยอมรับในสังคม จะช่วยสร้างความรู้สึกอบอุ่นและความรู้สึกปลอดภัยให้แก่ชีวิตเป็นอย่างดี และ (4) ความต้องการความสำเร็จ ควรจะคอยประคับประคองชีวิตเด็กให้ประสบความสำเร็จในการทำงานไม่ว่าทางใดก็ตาม

7.3 ความต้องการพื้นฐานทางการพัฒนาสติปัญญา เมื่อเด็กที่เรียนประถมศึกษามุ่งยึดให้เด็กคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ ครูต้องจัดประสบการณ์ด้านการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญา ดังนี้ (1) เด็กควรมีโอกาสแสดงความคิดเห็นโดยใช้สติปัญญา ความคิด ความถนัดของตน แสดงในรูปกิจกรรมต่างๆ ที่เหมาะสมกับวัย และ (2) เด็กได้รับการฝึกฝนอบรมให้เห็นคุณค่าของการมีอาชีพสุจริต

7.4 ความต้องการพื้นฐานทางจริยธรรม จริยธรรม คือ ธรรมที่ควรประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความดี และความถูกต้องในสังคม ผู้ที่มีจริยธรรม คือ ผู้ที่มีความเมตตา กรุณา ความกตัญญู ความซื่อตรงเห็นใจผู้อื่น เป็นผู้รู้จักตนเอง รู้จักสังคม ปรับตัวได้กับคนทุกชั้น ทุกวัย มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีเหตุผล มีความกล้าหาญ ความเพียร ฯลฯ เนื่องจากเด็กประถมศึกษา มีความคิดความเห็นด้านนามธรรมน้อยกว่าด้านรูปธรรม เด็กเหล่านี้จึงต้องการประสบการณ์จากการลงมือกระทำและเห็นตัวอย่างมาก จริยธรรมพื้นฐาน 4 ประการที่ควรเสริมสร้างให้เด็ก คือ (1) การรักความรักความจริง ไม่พูดปด การรักษาคำมั่นสัญญา (2) การไม่เบียดเบียนกัน การรักษาสีหิและความชอบธรรมของผู้อื่น (3) ความละเอียด ใฝ่ดี ความละเอียดใจต่อการกระทำ ความผิหรือความซื่ออื่น ๆ และ (4) ความรู้จักพอ เช่น ความไม่โลภ ไม่หลง รักสันโดษ เป็นต้น

7.5 ความต้องการความปลอดภัยและเสรีภาพ ได้แก่ (1) เด็กควรได้รับความคุ้มครองให้ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (2) เด็กมีโอกาสเป็นตัวของตัวเอง มีเสรีภาพในการเรียนรู้ มีโอกาสตัดสินใจ และ (3) เด็กต้องเข้าใจขั้นพื้นฐานด้านการปกครองระบอบประชาธิปไตย

โดยสรุป การจัดศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับนักเรียนประถมศึกษา ควรคำนึงถึง ความต้องการพื้นฐานของเด็กประถมศึกษา คือ ความต้องการพื้นฐานทางกาย ความต้องการพื้นฐานทางสุขภาพจิต ความต้องการพื้นฐานทางการพัฒนาสติปัญญา ความต้องการพื้นฐานทางจริยธรรม และความต้องการพื้นฐานทางความปลอดภัยและเสรีภาพ

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางด้านศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับนักเรียน ประถมศึกษา มีจำนวน 3 เรื่อง มีดังนี้ คือ

เสาวลักษณ์ มาพร (2551) ได้ศึกษาความพร้อมในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปจัดการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 2 ผลการวิจัย พบว่า (1) ความพร้อมในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษาโดยภาพรวมทั้ง 5 ด้าน พบว่า มีความพร้อมในการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และผลการวิจัยรายด้าน พบว่า มีความพร้อมในการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ย 5 ด้าน ดังนี้ ด้านการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมภายใน ด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการจัดระบบบริหารจัดการของสถานศึกษา ด้านการให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และด้านการจัดการเรียนการสอน ตามลำดับ และ (2) ผลการเปรียบเทียบความพร้อมในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษา ตามขนาดของโรงเรียน ระหว่างโรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนขนาดกลาง และโรงเรียนขนาดใหญ่ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อทดสอบรายคู่ พบว่า โรงเรียนขนาดเล็กกับโรงเรียนขนาดกลางมีความพร้อมแตกต่างกัน โรงเรียนขนาดเล็กกับโรงเรียนขนาดใหญ่มีความพร้อมแตกต่างกัน โรงเรียนขนาดกลางกับโรงเรียนขนาดใหญ่มีความพร้อมไม่แตกต่างกัน

เทวิล ศรีสองเมือง (2551) ได้ศึกษาการพัฒนาารูปแบบเครือข่ายการจัดการเรียนการสอน ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า (1) รูปแบบเครือข่ายการจัดการเรียนการสอนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 6 องค์ประกอบ คือ โครงสร้างของเครือข่าย วัตถุประสงค์ของเครือข่าย บทบาทหน้าที่ของสมาชิกเครือข่าย กิจกรรมของเครือข่าย ผลลัพธ์ที่จะเกิดจากเครือข่าย และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเครือข่าย บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบของเครือข่าย ประกอบด้วย กำหนดกรอบการประสานงานและความร่วมมือของสมาชิกเครือข่าย กำหนดเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของเครือข่าย กำหนดภารกิจหรืองานที่สมาชิกในเครือข่าย ร่วมกันทำ กำหนดแนวทางการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย และกำหนดผลลัพธ์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับเครือข่าย (2) กำหนดปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเครือข่าย ซึ่งองค์ประกอบของเครือข่าย ทั้ง 6 ด้าน มีความสัมพันธ์เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน และ (3) รูปแบบเครือข่ายการจัดการเรียนการสอน

ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่พัฒนาขึ้น มีความเหมาะสมในการนำไปใช้อยู่ในระดับมาก มีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2552) จากการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องสถานภาพองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงในประเทศไทย และการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง ได้ให้นักวิจัยเสนอผลงานซึ่งผลงานการสังเคราะห์งานวิจัยเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการศึกษาของเพ็ญณี แนนรท และคณะ (2551) จากงานสังเคราะห์งานวิจัย 30 เล่ม งานที่นำมาสังเคราะห์มีขอบเขตตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 - 2550 พบว่า งานในระยะแรกมีน้อยหลังจากปี พ.ศ. 2543 เป็นช่วงที่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเศรษฐกิจพอเพียงมากที่สุด งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการศึกษา พบว่า

1) งานวิจัยที่ศึกษาบทบาทและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ พบว่า ผู้บริหารเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนนำโครงการเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติในโรงเรียน ส่วนเงื่อนไขคุณธรรมที่จัดสอนมากได้แก่ คุณธรรมความซื่อสัตย์ สุจริต ความขยัน การแบ่งปัน และความอดทน และเมื่อผู้เรียนเข้าใจจึงเป็นปัจจัยหลักในการปฏิบัติ ขณะเดียวกันปัจจัยด้านกระบวนการ การขับเคลื่อนหรือรูปแบบการถ่ายทอดการสื่อสารก็เป็นส่วนสำคัญให้ผู้เรียนรับการถ่ายทอด

2) งานวิจัยศึกษายุทธศาสตร์หรือแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงพบว่า ส่วนใหญ่เป็นลักษณะกระบวนการ คือ การพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนด้านเศรษฐกิจพอเพียง

3) โครงการบนพื้นฐานของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นงานวิจัยที่นำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ การศึกษาสภาพสังคมที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจพอเพียง การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในด้านการประกอบอาชีพ การสร้างหลักสูตรบูรณาการในสาระการเรียนรู้ การสังเคราะห์ ภูมิปัญญาไทยด้านต่างๆ เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงและฐานแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้มีงานวิจัยจำนวนหนึ่งได้ศึกษาถึงการพัฒนาคุณลักษณะหลักตัวหนึ่งของระบบการเกิดเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การปลูกฝัง และการให้ความรู้ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

จากงานวิจัยที่รวบรวมทั้ง 3 เรื่องในปี พ.ศ. 2551-2552 พบว่า

1) โรงเรียนมีความพร้อมในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดในสถานศึกษาทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมภายใน ด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการจัดระบบบริหารจัดการของสถานศึกษา ด้านการให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และด้านการจัดการเรียนการสอน

2) รูปแบบเครือข่ายการจัดการเรียนการสอนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 6 องค์ประกอบ คือ โครงสร้างของเครือข่าย วัตถุประสงค์ของเครือข่าย บทบาทหน้าที่ของสมาชิกเครือข่าย กิจกรรมของเครือข่าย ผลลัพธ์ที่จะเกิดจากเครือข่าย และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเครือข่าย

3) คุณธรรมที่จัดสอนนักเรียนมาก ได้แก่ คุณธรรมความซื่อสัตย์ สุจริต ความขยัน การแบ่งปัน และความอดทน

4) แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการศึกษา ส่วนใหญ่มุ่งเน้นคุณลักษณะของนักเรียนด้านเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

